

THAMMASAT
UNIVERSITY

หอสมุดปรีดี พนมยงค์

ทนายหมอบให้เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่

ศาสตราจารย์ ไพโรจน์ ชัยนาม ม.ป.ช.,ม.ว.ม.,ท.จ.ว.
และ

คุณหญิงบรรเลง ชัยนาม ด.จ.,ด.ม.

ธรรมศาสตร์บัณฑิตหญิงคนแรก

ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (๒๔๗๔)

าพณฯ ดร.ศุภศิลป์ ชัยนาม เอกอัครราชทูตประจำกระทรวงการต่างประเทศ
บริจาคเงินจัดทำสติกเกอร์

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๕

ว่าด้วยอังกฤษเข้ามาทำสัญญากับไทย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ทรงพระนิพนธ์

นายพันเอก พระสรายุทธสรสิทธิ กับพระทำนุธิผล

พิมพ์ช่วยในการปลงศพ

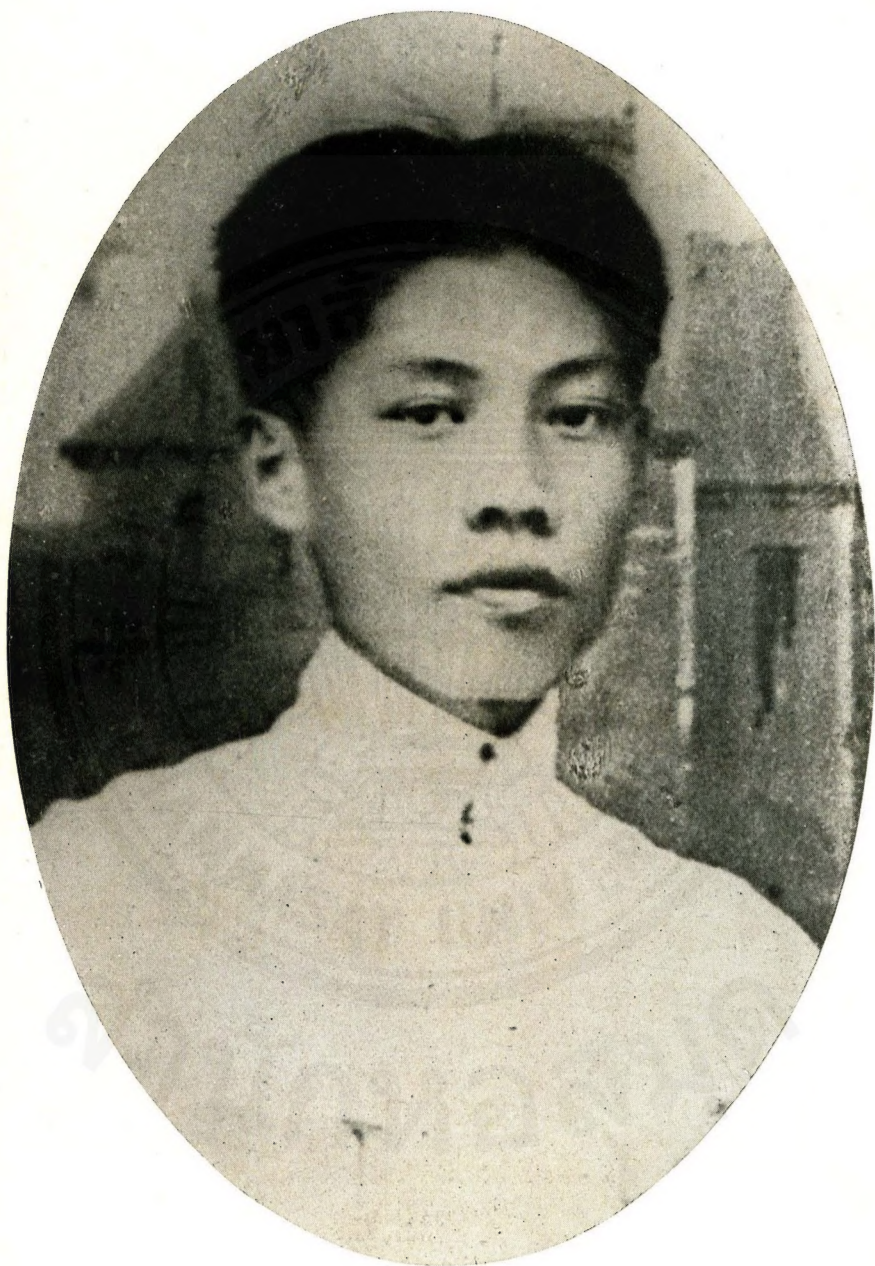
นายเต็ก ณะไธภณ

เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓

โรงพิมพ์ไธภณพิพรรฒนากร

สำนักหอสมุด

นายเติก ชนะโสภณ

พ.ศ. ๒๔๓๐—พ.ศ. ๒๔๓๓

สำนักหอสมุด

ข้าพเจ้าได้หารือกับนายพันเอกพระธรรมาทศสวัสดิ์ ถึงเรื่องจะพิมพ์
หนังสือแจกในงานฌาปนกิจศพนายเต็ก ชนะโสภณ เพื่อเป็นโอกาสที่จะ
ได้ทำปติการแก่นายเต็ก ชนะโสภณ ครั้งที่สอง ด้วยได้คุ้นเคยชอบพอ
และเกื้อหนุนกันมาช้านาน จึงนำความไปแจ้งต่อราชบัณฑิตยสภา
ขออนุญาตหนังสือซึ่งจะพิมพ์แจกให้เหมาะแก่ผู้มรณะ พบจดหมายเหตุ
เรื่องหนึ่งว่าด้วย อังกฤษ เข้ามาขอทำสัญญากับไทยแต่ครั้งรัชกาลที่ ๒
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงพระนิพนธ์ไว้
ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๒ อันนับว่าเป็นครั้งแรก
ที่อังกฤษได้ทำไมตรีกับกรุงเทพพระมหานคร มีอธิบายประเพณีไทย
ทำการค้าขายกับชาวต่างประเทศชัดเจน เป็นหนังสือให้ประโยชน์
ทางความรู้การการค้าขายสมัยโบราณเป็นอย่างดี และเหมาะที่จะพิมพ์แจก
ในงานนี้ ด้วยนายเต็ก ชนะโสภณ เป็นสมาชิกสโมสรสามัคคี
จีนสยาม มีสมาชิกเพื่อนฝูงล้วนทำการค้าขายเป็นพื้น เมื่อได้รับอนุญาต
ต่อราชบัณฑิตยสภาแล้ว จึงจัดการพิมพ์ ขึ้นเป็นของแจกในงานศพ
หวังใจว่าผู้ได้รับไปอ่านจะพอใจทั่วกัน

พระทำนุธิผล

วันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓

เรื่องอังกฤษเข้ามาขอทำสัญญาการค้าที่ ๒

เมื่อเดือน ๔ ปีมะเส็งตรีศก พ.ศ. ๒๓๖๔ มาร์ควิสต์ เฮลลิงส์ ผู้
ดำริราชการหัวเมืองอินเดียของอังกฤษ (๑) ให้เรดิเคนต์อังกฤษที่เมือง
ลิงคอล์นหนังสือเข้ามาถึงเสนาบดีว่า จะแต่งให้นายครอเฟ็ด (๒) เป็นทูต
เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ในเวลานั้นตำแหน่งที่เจ้าพระยาพระคลังว่าง
อยู่ จึงทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้พระยาสุริยวงค์มนตรี (ติศ) จางวาง

(๑) ในเวลานั้นการปกครองหัวเมืองอินเดียที่ขึ้นอังกฤษยังอยู่ใน
บริษัทอินเดียอังกฤษ แต่รัฐบาลเป็นผู้ตั้งผู้ดำริราชการเรียกว่า เคา
เวนเนเยเนราด แต่ในจดหมายเหตุไทยเราเรียกว่า เจ้าเมืองบังคับตาม
อย่างแขก ด้วยเหตุว่าที่ว่าการของผู้ดำริราชการตั้งอยู่ที่มณฑลบังคับ
หรือที่อังกฤษเรียกว่าเบงกอล

(๒) ในหนังสือจดหมายเหตุของไทยแต่ก่อนเรียกว่า การฉัด
นายยอน ครอเฟ็ด คนนี้แต่เดิมเป็นหมอยา ออกมารับราชการอังกฤษ
เคยอยู่ที่เกาะหมาก ๓ ปี แล้วเคยไปเป็นเรดิเคนต์ อยู่ในเมืองชะวา เมื่อ
ครั้งอังกฤษยังยึดไว้ในระวางสงคราม รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียเห็นว่าเป็น
ผู้รักษามะลายูและชำนาญการทางหัวเมืองที่ใกล้ชิดกับเมืองไทย จึงแต่ง
ให้เป็นทูต ภายหลังได้ไปเป็นทูตทำหนังสือสัญญาและเป็นเรดิเคนต์อยู่
ที่เมืองฮังวะ เมื่ออังกฤษทำสงครามชนะพม่าครั้งแรก

มหาดเล็ก เสด็จขึ้นว่าการในตำแหน่งจุฬาลักษณ์ที่พระคลัง ให้ทันในการที่
จะจัดรับรองและพูดจากับทูตอังกฤษที่จะเข้ามา^๕ (๑)

เหตุที่อังกฤษแต่งตั้งเข้ามาคราวนั้น ตามที่ปรากฏในหนังสือคำสั่ง
ของ มาร์ควิสต์ เฮงคิงส์ ที่ทำให้แก่กรอเฟ็ด ได้ความว่าเกิดแต่ด้วยเรื่อง
ผลประโยชน์ที่ได้ ในการค้าขายของบริษัทอินเดียตกต่ำลงทั้งในยุโรปและ
ประเทศทางตะวันออกนี้ เนื่องแต่เหตุที่ฝรั่งต่างชาติเกิดรบพุ่งกัน ไม่เป็น
อันที่จะได้ทำมาค้าขายอยู่กว่า ๒๐ ปี ครั้นเมื่อเลิกการสงครามกันแล้วจึง
ตั้งตนที่จะคิดบำรุงการค้าขายให้บริษัทอินเดียอังกฤษได้ผลประโยชน์มากดัง
แต่ก่อน ความปรากฏแก่อังกฤษว่า แต่ก่อนมาเมืองไทยและเมืองญวน
เป็นแหล่งที่พ่อค้าฝรั่งต่างประเทศไปมาค้าขายหาทำไรได้มากทั้ง ๒ แห่ง จึง
คิดจะกดขี่ให้มีการค้าขายไปมากับ ๒ ประเทศนั้น^๕ เมื่อปีมะโรงโทศก

(๑) พระยาสุริยวงศ์มนตรี (ดิศ) นั้น ที่ได้เป็นสมเด็จพระเจ้าพระยา
บรมมหาประยูรวงศ์ในรัชกาลที่ ๔ ในหนังสือที่กรอเฟ็ดแต่งไว้กล่าวว่
เมื่อกรอเฟ็ดเข้ามา เป็นแต่พระยาสุริยวงศ์มนตรีว่าที่พระคลัง ต่อมาถึง
เดือน ๖ ปีมะเมียจัตวาคงได้เลื่อนเป็นพระยาสุริยวงศ์ โงษาที่พระคลังใน
เวลาเมื่อกรอเฟ็ดอยู่ในกรุงเทพ ฯ ความข้อนี้ยังได้พบจดหมายรับสั่งกรม
หมื่นเจ้าทิพผลเสด็จ ๑ มีถึงพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ลงวันพุธ
เดือน ๗ ขึ้น ๒ ค่ำปีมะเมียจัตวาคง จุลศักราช ๑๓๑๔ ยังเรียกในจดหมาย
นั้นว่า พระยาพระคลัง เห็นจะได้เป็นเจ้าพระยาพระคลังราวปีมะแม หรือ
ปีวอก ในรัชกาลที่ ๒ นั้น

ในรัชกาลที่ ๒ นั้น ผู้สำเร็จราชการขึ้นเฝ้าของอังกฤษได้แต่งพ่อค้าให้
เข้ามาสืบการงานถึงกรุงเทพ ฯ ได้ความออกไปว่า เมื่อใน ๒-๓ ปีมานี้
มีเรือฝรั่งคืออเมริกันบ้าง โปรตุเกสบ้าง อังกฤษบ้าง เข้ามาค้าขายถึง
กรุงเทพ ฯ ไทยก็ยอมให้ค้าขายไม่รังเกียจ ด้วยไทยกำลังต้องการเครื่อง
ศาสตราวุธที่จะทำศึกกับพม่า อยากให้มีพ่อค้าบรรทุกปืนเข้ามาขาย เห็น
เป็นเรื่องที่จะทำไมตรีให้มีการค้าขายเจริญขึ้นอีกได้ แต่อังกฤษมีความ
รังเกียจอยู่ด้วยเรื่องวิธีเก็บภาษีอากร ทั้งวิธีของไทยและของญวน ส่วน
วิธีไทยนั้น ยกความซื้อรังเกียจที่เจ้าพนักงานลงไปตรวจตึกซื้อสิ่งของ
ที่ต้องพระราชประสงค์ หรือต้องการใช้ในราชการ ไม่ยอมให้ขายแก่ผู้อื่น
ข้อ ๑ และรังเกียจที่มีวิธีการค้าขายสินค้าบางอย่างเป็นของหวงห้าม
มิให้ผู้อื่นขายสินค้านั้น ๆ อย่างหนึ่ง และห้ามสินค้าบางอย่าง มีเข้าเปิดอก
เข้าด้าเป็นต้น ไม่ให้บรรทุกออกจากเมืองที่เดียวอีกอย่าง ๑ อังกฤษจึง
แต่งให้กรรพืดเป็นทูตเข้ามาให้พูดกับไทยโดยทางไมตรี เพื่อประสงค์จะ
ขอให้ยกเลิกหรือลดหย่อนวิธีอันเป็นรังเกียจดังกล่าวมา ซึ่งอังกฤษถือว่า
เป็นการลำบากและรำคาญแก่คนค้าขาย จะขอให้คนในบังคับอังกฤษไปมา
ค้าขายโดยสะดวก และให้ค้าขายกับไพร่บ้านพลเมืองได้ทั่วไป ส่วนผล
ประโยชน์ของรัฐบาลไทยที่เคยได้จากวิธีค้าขายอย่างแต่ก่อน ถ้าจะตกค่า
ไปเพราะการงดเลิกวิธีดังกล่าวนี้ อังกฤษจะยอมให้ ขนสัตว์การค้าปากเรือ
ทดแทน ขอให้เรียกกรมแต่เป็นอย่างเดียว นั้นเป็นความประสงค์ของอังกฤษ
แต่งทูตเข้ามาอย่าง ๑ อีกอย่าง ๑ จะให้ทูตเข้ามาพูดเรื่องเมืองไทรบุรี ด้วย
เมื่ออังกฤษเข้าใจที่เกาะหมากจากพระยาไทร ฯ บอกแก่อังกฤษว่า เมืองไทร

บุรีเป็นเมืองมีอิศสรภาพมีได้เช่นแก่ไทย (ซึ่งถ้าจะว่าก็เป็นความจริงอยู่
คราว ๑ เมื่อเสียกรุงเก่าแก่พระมาชาศึก) ครั้นอังกฤษได้เกาะหมากตงขึ้น
เป็นหัวเมืองขึ้นของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย ให้ว่ากล่าวตงมาจนถึงเมือง
สิงคโปร์ อังกฤษมาทราบภายหลังว่า เมืองไทรโยมเป็นประเทศราชขึ้น
ไทยตามเดิม ก็เกิดความลำบากใจที่ได้เข้าเกาะหมากจากพระยาไทร โดย
มิได้บอกกล่าวขอขงต่อไทยก่อน ในเวลานั้นอังกฤษก็ยังตงเมืองเกาะ
หมากไม่ได้มันคงเท่าใดนัก จำเป็นต้องอาศัยตะเบียงอาหารจากเมืองไทรบุรี
ด้วยเหตุเหล่านี้จึงเข้าหนูลงถึงพระยาไทรให้นิยามต่ออังกฤษ ครั้นเมื่อใน
รัชกาลที่ ๒ เจ้าพระยาไทร (ประจักษ์) เกิดความหวาดหวั่นขึ้นด้วยเรื่อง
พระยาอภัยนุราช (บักน) เข้าใจว่า พระยานคร ๖ (น้อย) จะหาเหตุ
เอาเมืองไทรเป็นหัวเมืองขึ้นของเมืองนครศรีธรรมราช จึงขอให้อังกฤษ
เจ้าเมืองเกาะหมากช่วยว่ากล่าวกับไทยถึง ๒ ครั้งดังกล่าวมาแล้ว เจ้าเมือง
เกาะหมากบอกข้อความเหล่านี้ไปยังอินเดีย รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียจึงให้
ครอเฟ็ดมาพูดจาเรื่องเมืองไทรบุรีกับไทย ประสงค์จะขอให้พระยาไทรพ้นจาก
อำนาจเมืองนครศรีธรรมราช โดยถือว่าเมืองไทรบุรีเป็นประเทศราชขึ้นอยู่
ใกล้ชิดติดกับเขตแดนของอังกฤษ อีกอย่าง ๑ ครอเฟ็ดมาคราวนั้น
รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียจัดให้มีพนักงานทำแผนที่และผู้นำนายถาวรคำสัตว์
มาด้วยในกองชุด เพื่อการตรวจแผนที่และตรวจพรรณพฤกษพรรณสัตว์
ต่าง ๆ ประกอบกับข้อความที่ครอเฟ็ดจะต้องสืบส่วนการงานต่าง ๆ ในบ้าน
เมืองไปเสนอต่อรัฐบาลอังกฤษด้วย ชูระของครอเฟ็ดที่เป็นทูตเข้ามา ว่า
โดยย่อเป็น ๓ ประการดังกล่าวนั้น

ตามความอันปรากฏในหนังสือคำสั่งของผู้นำเรจวาทกรอินเดียอังกฤษ
ซึ่งตั้งครอเปิดเป็นลายลักษณ์อักษรมาในครั้งนั้น อังกฤษเจ้าโคอยู่แล้ว
ว่าการต่าง ๆ ที่อังกฤษมาขอจะไม่สำเร็จได้ดังประสงค์ โดยง่าย ด้วยแต่
ก่อนมาฝรั่งต่างชาติที่ออกมาค้าขายทางประเทศตะวันออกนั้นคือพวกโปรตุเกส
เป็นต้น ได้เคยมาคบโกงเบียดเบียนชาวชาติเขมรเจ้าของเมืองฮัมก่าตั้งน้อย
กว่าไฉย้มากกว่ามาก จนความรังเกียจเกลียดชังฝรั่ง มีแก่บรรดาชาว
ประเทศทางตะวันออกกันทั่วไป ตลอดจนเมืองจันละญูน ด้วยเหตุนี้
คำสั่งที่ครอเปิดได้รวมมาให้พูดจาด้วยเรื่องการค้าขายครั้งนี้ รัฐบาลถึง
กำชับไม่ให้มาขอที่ดิน แม้แต่เพียงที่ตั้งสถานการค้าขายก็ไม่ให้ขอ ด้วย
เกรงเจ้าของเมืองจะเกิดความสงสัยว่า จะมาตั้งบ่อนปกากรอย่างฝรั่ง
เคยทำมาแต่ก่อน ส่วนการที่จะขอรังให้แก้ไขเขตหย่อนภาษีอากรนั้น ถ้า
ได้เป็นการดี ถ้าไม่ได้ตามประสงค์ ก็ให้ทูตมุ่งหมายเพียงแต่ทำความคุ้น
เคยเป็นไมตรีกันไว้ ในระหว่าง ๒ รัฐบาล พอมีเหตุการณ์อย่างใดให้มี
หนังสือไปมาพูดจาถึงกันได้ และให้ คณบดีอ่านขอหนังสืออนุญาตของรัฐบาล
ไทยเถระญวนให้พวกลูกค้าอังกฤษไปมาค้าขายได้ โดยสะดวก ถ้าในชั้นต้น
ได้เพียงเท่านั้นก่อน ก็เป็นพอแก่ความประสงค์ ได้เมื่อการค้าขายติดต่อกัน
เข้าจนเกิดผลประโยชน์เห็นด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่ายแล้ว จึงคิดการอย่าง
อื่นเช่นทำหนังสือสัญญาเป็นต้นต่อไป

ส่วนเรื่องทำแผนที่นั้น รัฐบาลอังกฤษก็ยินดีก็เกลียดอยู่แล้วว่า
บางทีไทยจะรังเกียจ จึงได้มีข้อกำชับในคำสั่งว่า ให้ระวังอย่าให้รัฐบาล
เจ้าของเมืองสงสัยว่ามาทำแผนที่เพื่อความกิดร้าย ส่วนเรื่องเมืองไทรบุรี

นั้น ในเวลาเมื่อครอเปิดออกจากอินเดียน พระยานคร ฯ ยังไม่ได้ยกธงไป
ตั้งเมืองไทรบุรี ความปรากฏในคำสั่งครอเปิดแต่ว่าข้อความที่จะพูดจา
กับไทย เวลานั้นเมืองไทรบุรีจะควรพูดอย่างไร ให้ครอเปิดมาฟังเรื่องราว
และปรึกษาหารือกับเจ้าเมืองเกาะหมากดูเถิด แต่คำขี้นมาให้ระวังอย่าทำ
ให้อังกฤษ คงเข้าไม่ได้ รับความลำบาก อยู่ในระหว่างไทย กับพวคมะลายู
เมืองไทรบุรีด้วยเหตุการณ์เรื่องเมืองไทรบุรีนี้

ครอเปิดออกมาจากเมืองกาตักตา เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน
คฤศตศักราช ๑๘๒๓ ตรงกับวันจันทร์แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมะเส็ง
ครุศก จุลศักราช ๑๓๘๓ พ.ศ. ๒๓๖๔ ตัวเลขที่มาด้วย คือ นายร้อยเอก
เตนเชอฟิลด์ เป็นอุปทูตและเป็นพนักงานทำแผนที่ หมอพื้นเถื่อน เป็น
แพทย์และเป็นผู้ตรวจจดสภาพคำสั่ง มีทหารสิบร้อยเอกมาด้วย ๓๐ นาย
ร้อยโท รุเธอฟอร์ดเป็นปลัดขึ้น เวลานั้นรัฐบาลอินเดียนเข้าเรือชื่อ
“ยอนฮัน” เป็นกาน้ำแดงเจ้าเครื่องของพ่อค้า กับต้นหมักตอนเนตเป็น
นายเรือ ซึ่งให้ครอเปิดมาเมืองไทยก่อน ออกจากเมืองไทยจึงให้ไป
เมืองญวน มารูทิดส์ เสด็จถึง มีอักษรคำสั่งให้ครอเปิดเชิญมาถวาย
สมเด็จพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาฉบับ ๓ พระเจ้ากรุงเวียดนามฉบับ ๓

ครอเปิดใช้ใบมาถึงเกาะหมาก เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ตรงกับ
วันจันทร์เดือนอ้ายแรมค่ำ ๓ ภายหลังพระยานคร ฯ ตั้งเมืองไทรบุรี
ไม่กี่วัน เวลานั้นเจ้าพระยาไทร (ประจักษ์) หนีไปอาศัยอยู่ที่เกาะหมาก
พระยานคร ฯ มีหนังสือไปถึงเจ้าเมืองเกาะหมากให้ส่งตัวเจ้าพระยาไทร
จึงเป็นเหตุให้เกิดคั่นกันที่เกาะหมาก ว่ากองทัพไทยจะเคยลงไปที่เกาะ

หมากด้วย ในเวลาที่กำลังค้นกันอยู่นั้น พอเรือครอปัดมาถึงเกาะหมาก
แต่ที่จริงพระยานคร ๖ ไม่ได้ตั้งใจจะตั้งไปให้ถึงเกาะหมาก พอดีได้
เมืองไทรบุรีแล้วก็เข้าใจได้ที่จะเป็นมิตรกับอังกฤษ พอพระยานคร ๖
ทราบข่าวครอปัดเป็นเหตุอังกฤษมาถึงที่เกาะหมาก ก็แต่งคนให้ถือหนังสือ
ไปถึง บอกให้ทราบว่าที่กองทัพไทยลงไม่คู่เมืองไทรบุรีนั้น ไม่ได้มีความ
ประสงค์จะไปรบพุ่งถึงเกาะหมาก แม้พวกกองหน้าที่ต้องเคยเข้าไปใน
เขตแดนเมืองไทรที่อังกฤษได้ปกครองอยู่ประมาณ ๓๐ คน เมื่อพระยา
นคร ๖ ได้ทราบความก็ให้ทำโทษ และห้ามปรามมิให้ล่วงเขตแดน
อีกต่อไป

ครอปัดออกเรือจากเกาะหมากเมื่อวันที่ ๕ มกราคม ตรงกับ
วันเสาร์เดือนยี่ชน ๑๓ ค่ำ มาถึงสิงคโปร์วันที่ ๑๘ พักอยู่ ๖ วันแล้ว
จึงออกเรือไซ้ไปมากรุงเทพ ๖

ลักษณะการที่ไทยค้าขายกับต่างประเทศ

ในต้นศตวรรษกล่าวถึงลักษณะที่ไทยค้าขายกับต่างประเทศ ตามการ
ที่เห็นอยู่เมื่อครั้งครอปัดเข้ามา อันมีข้อความปรากฏอยู่ในหนังสือต่าง ๆ
ที่รู้ได้ ในเวลานั้น การค้าขายกับต่างประเทศที่เห็นชาวตะวันตกด้วยกัน
เอง เช่นจีนและแขกชาวอินเดีย ได้เข้ามาแต่การค้าขาย
กับต่างประเทศ มาเจริญมากขึ้น เมื่อครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม
ครองกรุงศรีอยุธยา พ่อค้าฝรั่งต่างชาติก็เริ่มไปมาค้าขายมากขึ้นแต่ครั้งนั้น

รัฐบาลไทยได้ผลประโยชน์จากการค้าขายกับต่างประเทศ ในการ
๕ อย่าง คือ -

๑. ภาษเบ็กร่อง หรือ ค่าปากเรือ
๒. ภาษสินค้าขาเข้า
๓. ภาษสินค้าขาออก
๔. กำไรได้จากคลังสินค้าของหลวง
๕. อำนาจเลือกซื้อของหลวงสำหรับใช้ราชการ

อย่างที่ ๑ ที่เรียกว่าเบ็กร่องนั้น เป็นค่าธรรมเนียมให้เรือเข้ามาค้าขาย
เก็บภาษีนานก่อนตามขนาดเรือ ตามความที่ปรากฏในหนังสือคำให้การ
ชาวกรุงเก่า ว่าอัคราภาษค่าปากเรือครั้งกรุงเก่า เรือปากกว้างแต่ ๔ วา
ขึ้นไป ถัดเป็นเรือเมืองมอญที่ไปมาค้าขายอยู่เดิมก็ เก็บค่าปากเรือเที่ยว
หนึ่งตามขนาดปากเรือกว้างวาตะ ๑๒ บาท ถ้าเป็นเรือที่นานไปนานมาไม่
คุ้นเคยกันเก็บวาตะ ๒๐ บาท ได้ความตามใบบอกของครอบครัวว่าเมื่อครั้ง
รัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร์ เรือด้ามเจ้าเก็บค่าปากเรือวาตะ ๘๐ บาท
เรือดองเจ้าครึ่งวาตะ ๔๐ บาท

อย่างที่ ๒ เก็บภาษสินค้าขาเข้านั้น อัคราเก็บครั้งกรุงเก่า ปรากฏ
ว่าเรือที่ไปมาเดิมก็เก็บร้อยละ ๓ เรือที่นานไปนานมาเก็บร้อยละ ๕ ครั้ง
รัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร์เก็บร้อยละ ๘

อย่างที่ ๓ คือภาษสินค้าขาออกนั้น ครั้งกรุงเก่าจะเก็บเท่าไรยัง
ค้นอัตราไม่พบ แม้ในกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อรัชกาลที่ ๒ ก็ยังไม่พบ

อัครา ได้ความแต่ว่าเก็บเป็นอย่าง ๆ ตามดินคำ เป็นต้นว่านาตาตทราย
เก็บภาษีชาวออกหามละ ๕๐ สตางค์

อย่างที่ ๕ ที่เรียกว่ากำไรคงดินค้ำนั้น คือ คงดินค้ำเป็นของ
หลวง และมีหมายประกาศบังคับว่า ดินค้ำบางอย่างค้าขายได้แต่เป็น
ของหลวง ราษฎรผู้เช่าหาได้ ดินค้ำนั้น ๆ ต้องนำมาขายให้พระคลังดินค้ำ
แห่งเดียว จะไปขายให้ผู้อื่นไม่ได้ ส่วนผู้ค้าขายไปต่างประเทศก็ต้อง
มารับซื้อดินค้ำนั้น ๆ จากพระคลังดินค้ำไปจำหน่ายต่างประเทศ จึงเกิด
กำไรแก่พระคลังดินค้ำ การคงพระคลังดินค้ำ ได้ความในหนังสือเรื่อง
อังกฤษสมาคมกับไทยที่หมอยอนแอนเดอดันแต่ง ว่าแรกมีชนเมื่อแผ่นดิน
สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง แต่ข้าพเจ้าได้พบในหนังสือที่แอนเดอดันแต่ง
ว่าด้วยโปรตุเกศออกมาค้าขายทางประเทศตะวันออก ว่าเป็นประเพณีที่
พวกเจ้าเมืองแขกในอินเดียทำมาก่อนนั้นช้านาน จึงเข้าใจว่าเรื่องคง
ดินค้ำ ไทยจะได้แบบมาจากแขก ดินค้ำพระคลังดินค้ำนั้น ปรากฏใน
หนังสือที่หมอยอนแอนเดอดันแต่ง ว่าเมื่อครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์
มหาราช ดินค้ำเหล่านี้ค้าขายได้แต่พระคลังดินค้ำ คือ

๑. เนื้อไม้

๒. หมากลึง

๓. ดินบุก

๔. ฝาง

๕. ดินประสิว

๖. ตะกั่ว

๗. ช้าง

๘. งาช้าง

ดินค้าอย่างอื่นนอกจากนี้ ยอมอนุญาตให้ผู้นซอค้าขายได้ตาม
อำเภอใด

เมื่อในรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร ดินค้าซึ่งค้าขายได้แต่
พระคลังสินค้า ปรากฏในใบบอกของครอเพ็ด ๘ สิ่ง คือ

๑. ริงนก

๒. ฝาง

๓. ดับก

๔. พริกไทย

๕. เนื้อไม้

๖. ผลเร็ว

๗. ตะกั่ว

๘. งา

๙. ริง

เข้าใจว่า การ ค้าช้าง ส่งไปขาย ต่าง ประเทศ ก็ยัง เป็นของ หดง อีก
อย่าง ๑ แต่เพราะส่งไปจากเมืองศรีวิชัย บรรทุกเรือออกไปขายตามเมือง
ในอินเดีย ไม่ได้บรรทุกเรือไปจากกรุงเทพ ฯ ครอเพ็ดจึงไม่ได้จัด

อย่างที่ ๕ การซอของหดงนั้น คือ เมื่อรัฐบาลต้องการสิ่งของใช้
ราชการ เช่นเครื่องคัสดรารุขุทกัณท์สำหรับป้องกันพระนครเป็นต้น
ก็สั่งให้พวกพ่อค้าต่างประเทศเที่ยวหาซอมาส่ง หรือถ้าหากว่าเรือที่มา

จากเมืองต่างประเทศบรรทุกสินค้าซึ่งต้องการใช้ ในราชการเข้ามา รัฐบาล
ต้องซื้อได้ก่อน จึงเกิดเป็นธรรมเนียมในเวลาเมื่อเรือเข้ามาจากเมืองต่าง
ประเทศ เจ้าพนักงานต้องลงไปตรวจดูสินค้าที่รัฐบาลต้องการก่อน เมื่อ
พบแล้วก็คิดไว้ ห้ามมิให้ขายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด ต่อสินค้าที่รัฐบาลไม่ต้องการ
จึงยอมให้จำหน่าย เขาใจว่าข้อนี้เป็นมูลเหตุที่ปรากฏในหนังสือพระราช
พงศาวดารเนื่อง ๆ ว่าเมืองนั้นเอาปืนเข้ามาถวายเท่านั้นบอก เมืองนั้นเอา
ปืนเข้ามาถวายเท่านั้นบอก เพราะปืนเป็นของต้องการใช้ในราชการ และ
จะยอมให้ผู้อื่นดัดแปลงไม่ได้ เมื่อมีเขามารัฐบาลต้องบังคับซื้อ การถูกบังคับ
ซื้อเจ้าของมักจะได้อะไรบ้าง ถ้าเป็นของถวายเจ้าของได้รับสิ่งอื่นค่าตอบแทน
คุ้มราคานั้น และยังจำหน่ายสินค้าอื่นได้สะดวก เพราะเหตุที่ยก
ความชอบของเจ้าของในข้อที่ถวายปืนนั้นด้วย เขาใจว่าอันนี้เป็นวิธีที่ไทย
หาเครื่องดีดัดอาวุธ จากต่างประเทศมาใช้ ในการป้องกันพระนครตั้งแต่ครั้ง
กรุงเก่าตลอดมา มีตัวอย่างปรากฏในรัชกาลที่ ๒ นั้น เมื่อปีมะเส็งศรีศก
จุลศักราช ๑๑๘๓ พ. ศ. ๒๓๖๔ มีลูกค้าอเมริกันคนหนึ่งชื่อกัปตันแฮน
เข้ามาค้าขายมีปืนคาบศิลาเข้ามาจำหน่ายด้วย เมื่อกัปตันแฮนทราบว่า
ไทยกำลังต้องการปืนได้ถวายปืนคาบศิลาถึง ๕๐๐ บอก ในจดหมายเหตุ
กล่าวว่าทรงพระราชดำริว่า กัปตันแฮนได้เอาปืนเข้ามาขายให้เป็นกำลัง
แผ่นดินถึง ๒ ครั้ง มีความชอบ โปรดตั้งให้กัปตันแฮนเป็นหลวงภักดีราช
พระราชทานถาดหมากคนโทกาไหล่เป็นเครื่องยศ ส่วนปืนที่กัปตันแฮน
ถวาย ๕๐๐ บอกนั้น ก็พระราชทานสิ่งของตอบแทนคุ้มราคานั้น และยก

เงินภาษีจังกอบพระราชทานด้วยอีกส่วน ๓ เห็นจะมีพ่อค้าต่างประเทศที่
บรรทุกันเข้ามาอย่างกัปตันแสนหลายราย

ส่วนพวกชาวต่างประเทศที่เข้ามาค้าขายในเมืองไทยนั้น ฝรั่งกับจีน
และแขกผิวดำกันนั้นข้อสำคัญมาตั้งแต่ครั้งกรุงเก่า ด้วยพวกฝรั่งต่างชาติที่
ไปมาค้าขาย มักให้อำนาจเข้มแข็งชนชาติอื่นตลอดจนฝรั่งด้วยกันเองในการ
แย่งชิงผลประโยชน์กัน บางทีถึงเกิดรบราฆ่าฟันกันก็มี และมักจะเอื้อมเอื้อม
หาอำนาจเข้ามาบังคับบัญชาการบ้านเมือง เช่นขอที่ทำถ่านไผ่ ดินค้าแล้ว
เลยทำถ่านนั้นเป็นบ่อเป็นต้น แต่พวกจีนและพวกแขกที่ไปมาค้าขาย
นั้น ยอมอยู่ในบังคับเจ้าของเมืองรวมคาบ แสวงหาแต่ประโยชน์ในทาง
ค้าขายอย่างเดียว ด้วยเหตุนี้ไทยจึงพอใจค้าขายกับพวกพ่อค้าจีนและ
พ่อค้าแขกยิ่งกว่าฝรั่ง ความอันนี้เข้าใจว่าจะเป็นมาแต่ครั้งกรุงเก่า เห็น
ได้โดยมีท่าแห่งบ่อคำแห่งขุนนางจีนเป็นกรมท่าซ้าย ขุนนางแขกเป็นกรม
ท่าขวาบนพระยาน เมื่อมีการค้าขายกับต่างประเทศเจริญขึ้น ความปรากฏ
แก่ไทยชน ๒ ข้อ คือ ข้อ ๑ ว่าในเมืองไทยมีไม้ที่สำหรับค่อเรือกำปั่น
ค่อโดยยอมเยาว์เบาราคาและดีกว่าเรือที่ต่อตามประเทศเหล่านั้น ด้วยมีชาว
ต่างประเทศเข้ามาขออนุญาตค่อเรือในกรุงเทพ ฯ บัดนี้หลาย ๆ ลำ อีก
ข้อ ๑ ได้ความรู้ว่าการใช้เรือไปมาค้าขายกับต่างประเทศมีกำไรมาก จึง
เกิดการรื้อสร้างเรือกำปั่นหลวงสำหรับค้าขายขึ้นบ้าง เจ้านายและขุนนางไทย
ที่มีทุนทรัพย์ ต่างก็ค่อเรือกำปั่นไปค้าขายถึงเมืองต่างประเทศ มีเรือไทย
ไปค้าขายทางตะวันตกจนถึงอินเดีย ทางใต้ลงไปจนถึงเกาะชวาและ
มละตัน ทางตะวันออกไปจนถึงเมืองญวนเมืองจีนและเมืองญี่ปุ่น เป็น

ครั้งแต่ครั้งกรุงเก่า เมื่อกรุงเสียแก่พม่าข้าศึกในเวลาเมืองไทยกำลัง
ยบเย็น และกำลังทำศึกสงครามกับอัสสัมภาพ ในครั้งกรุงธนบุรีและใน
รัชกาลที่ ๑ ข้างฝ่ายฝรั่งก็คิดทำศึกสงครามกับพระเจ้าเนโปเลียนที่ ๑
จึงไม่มีพ่อค้าฝรั่งไปมาค้าขาย แต่ฝ่ายข้างไทยเมื่อครั้งเป็นอัสสัมภาพได้มั่นคง
แล้ว แม้ในเวลาที่ยังต้องทำศึกสงครามกับพม่าอยู่บ้างก็ได้เริ่มต้นตั้งมือ
ทำการค้าขายกับเมืองต่างประเทศ หาผลประโยชน์เป็นกำลังบำรุงบ้านเมือง
ด้วยเหตุเหล่านี้ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ มา เรือที่ไปมาค้าขายกับต่างประเทศ
โดยมากจึงเป็นเรือไทยเรือจีนและเรือแขก

ในเวลาเมื่อครบเปิดเข้ามา เป็นเวลากำลังฤดูดำเินเข้า ว่ามีเรือ
สำเภาจอดอยู่ในแม่น้ำประมาณ ๗๐ ลำ ขนาดตั้งแต่บรรทุกได้ ๑,๖๐๐ หาบ
ขึ้นไปจนถึง ๑๕,๐๐๐ หาบ และสืบสวนได้ความว่าเป็นเรือหลวง ๒ ลำ (๑)
เป็นเรือของเจ้านายและข้าราชการไทยประมาณ ๒๐ ลำ นอกจากนั้นเป็น
เรือของพ่อค้า ครบเปิดได้สืบจำนวนเรือที่ไปค้าขายและจำนวนสินค้า
ดังไว้ในรายงาน ดังนี้ คือ

ไปค้าขายที่เมืองกึ่งตึงหนึ่ง ๘ ลำ สินค้ารวมหนักประมาณ
๘๗,๐๐๐ หาบ

ไปค้าขายเมืองไหหลำ เรือขนาดย่อม ๔๐ ลำ สินค้าหนักประมาณ
๑๑๒,๐๐๐ หาบ

(๑) เรือหลวง ๒ ลำนี้ ครั้นรัชกาลที่ ๑ ชื่อเรือหนึ่ง เรือทรง
พระราชดำริห์ ดำหรับไปค้าขายเมืองจีน แต่เมื่อครบเปิดเข้ามา ข้าพเจ้า
เข้าใจว่า ที่ชื่อเรือมาตามพระนครดำ ๑ เรือเหราข้ามสมุทรดำ ๑

ไปค้าขายที่เมืองหูกเกษน เมืองเสกเยิง เมืองกวางหน่า ๓๒ ตำบล
สินค้าหนักประมาณ ๓๐๔,๐๐๐ หาบ

ไปค้าขายเมืองบเตเวีย ๓ ตำบล สินค้าหนักประมาณ ๒๒,๕๐๐ หาบ

ไปค้าขายเมืองมณฑกาเตะเกาะหมาก ๕ ตำบล สินค้าหนักประมาณ
๒๕,๐๐๐ หาบ

ไปค้าขายเมืองสิงคโปร์ เรือขนาดย่อม ๒๗ ลำ สินค้าหนัก
ประมาณ ๔,๕๐๐ หาบ

เรือเมืองนครศรีธรรมราชไปค้าขายเมืองจีน ๒ ตำบล สินค้าหนัก
ประมาณ ๑๓,๐๐๐ หาบ

เรือเมืองจันทบุรีไปค้าขายเมืองจีนตำบล ๑ สินค้าหนักประมาณ
๔,๐๐๐ หาบ

เรือจากกรุงเทพ ฯ ไปค้าขายที่เมืองไซ่ง่อนและเมืองญวน ๑๘ ตำบล
สินค้าหนักประมาณ ๑๕,๓๐๐ หาบ

ส่วนวิธีการค้าขายของหลวงนั้น ข้าพเจ้าพบต้นทองตราที่เมือง
นครศรีธรรมราชหลายฉบับ ได้คัดสำเนามาลงไว้ต่อไปในฉบับ ๓ เพื่อ
จะให้ผู้อ่านเข้าใจว่าวิธีการค้าขายทำกันอย่างไรในครั้งนั้น

ต้องทราบว่าด้วยการค้าขายของหลวง

ตำรวจ ท่านเจ้าพระยาอัครมหาเสนาธิบดี อภัยพิริยภักกรม
พาหุ สมุหพระกตาโหม ให้มาแก้หลวงพรหมเสนา ผู้ว่าที่ปลัดและ

กรมการ ด้วยพระยานคร ๑ บอกสั่งทางว่ารายเงินกำนัน ซึ่งขุนอักษร
 นายกำนัน นายศรีใหม่ตาคำคุมเอา ข้าง คืบูก ออกไปจำหน่ายณเมือง
 เทศ กลับเข้ามาถึงเมืองนครนบชาติตัมฤทธิศก (จุลศักราช ๑๓๘๐
 พ.ศ. ๒๓๖๓) ได้พรรณผ้าเข้ามาดัง ได้ให้หัตถวงหน้าวงค์คุมเอาพรรณผ้า
 เข้ามาส่งณกรุงเทพพระมหานคร เดือน ๑๑ ปีเถาะเอกศก เป็นเงินทุน
 เดิมในกำนันเมื่อออกไป ข้าง ๑๔ ข้าง เป็นเงินทุน ๑๓๐ ซึ่ง ๑๕ คำตั้ง
 ๒ บาท คืบูกเมืองถาง ๘๐ ภาวหาบ ๕๐ ซึ่ง คืบูกเมืองนคร ๒๔ ภาว
 ๒ หาบ ๖๔ ซึ่ง เขากัน ๑๐๕ ภาวหาบ ๑๔ ซึ่ง เงินทุน ๑๐๕ ซึ่ง ๗ คำตั้ง ๘
 ดั่งเพอง ๒๘๔ เบย เขากัน ๒๑๖ ซึ่ง ๓ คำตั้งดั่งเพอง ๒๘๔ เบย เดี่ย
 คำจ้างคนงานกตาดี่ใช้จ่ายเบ็ดเสร็จเมื่อออกไป ๒๔ ซึ่ง ๘ คำตั้ง ๘ ดั่ง
 เพอง ๔๘๐ เบย เขากันเป็นเงินทุน ๒๔๐ ซึ่ง ๑๒ คำตั้ง ๑๑ ดั่ง ๗๖๔ เบย
 แะขุนอักษรนายกำนัน นายศรีใหม่ตาคำ ออกไปจำหน่ายณเมืองเทศ
 ได้เป็นเงินข้างเดิม ๑๔ ข้าง ถมเดี่ย ๒ ข้าง คง ๑๒ ข้าง จำหน่ายได้เป็น
 เงิน ๘๐ ซึ่ง ๖ บาท ๓ ดั่ง ๑๗๗ เบย คืบูกเดิม ๑๐๕ ภาวหาบ ๑๔ ซึ่ง
 ออกเคษภาว ๒ หาบ ๑๔ ซึ่ง ๘ คำตั้ง จำหน่ายได้ภาวทะซึ่ง ๕ คำตั้ง
 ๕ ดั่ง เงิน ๓๓๕ ซึ่ง ๑๒ คำตั้ง ๓ บาท ๑๓๘ เบย เขากันจำหน่ายสินค้า
 ได้เป็นเงิน ๒๒๕ ซึ่ง ๑๔ คำตั้ง ๗ ดั่ง ๒๘๕ เบย หักเดี่ยค่าธรรมเนียม
 จำหน่ายข้างจำหน่ายคืบูกเป็นเงิน ๒๕ ซึ่ง ๕ คำตั้ง ๘ ดั่ง ๕๒๘ เบย เดี่ยคำ
 จ้างกตาดี่คนงาน ๑๕ ซึ่ง ๘ คำตั้งดั่ง ๖๕๒ เบย เขากันเป็นเงิน ๔๑ ซึ่ง
 ๓ คำตั้ง ๑๐ ดั่งเพอง ๓๘๐ เบย บังคงเงินอยู่ ๑๘๔ ซึ่ง ๑๐ คำตั้ง ๓ บาท
 ๗๑๕ เบยนั้น ขุนอักษร นายศรีใหม่ เขาจัดซื้อผ้าขาวเครื่องใช้ พอจวนมรตุม

เศรษฐีว่าจะทำผ้าซึ่งต้องการให้ครบจำนวนเงินนั้นนิทาน เศรษฐีรู้ดีสัญญาว่า
ให้กำปั่นกลับออกไปรับเอาพรรณผ้าณมรดมั่งมีเกาะเอกศกนี้ให้ครบ เศรษฐี
จัดได้แต่ผ้าขาวสี่ชนิดให้เข้ามาก่อน เป็นพรรณผ้าขาวดุกดำ ๖ กู้ด ราคา กู้ด
ละซัง ๕ คำดั่ง เป็นเงิน ๗ ซัง ๓๐ คำดั่ง ผ้าขาวฉนำ ๑๕ กู้ด ราคา กู้ด
ละซัง ๕ คำดั่ง ๓ บาทดั่ง ๕๓๓ เบย เป็นเงิน ๑๘ ซัง ๗ คำดั่ง ๘ ดั่ง
ผ้าขาวโมริยชนิดหนึ่ง ๓๐ กู้ด ราคา กู้ดละซัง ๕ คำดั่ง เป็นเงิน ๑๗ ซัง
๓๐ คำดั่ง ผ้าขาวโมริยชนิดหนึ่ง ๘ กู้ด ราคา กู้ดละซัง ๕ คำดั่ง เป็น
เงิน ๑๐ ซัง ผ้า ๓๘ กู้ด เป็นเงิน ๕๔ ซัง ๗ คำดั่ง ๘ ดั่ง เดียค่าชัก
ค่าบดค่าภาษีในชื่อผ้า ๕ ซัง ๓๔ คำดั่ง ๕ ดั่ง คิดเป็นเงิน ๖๐ ซัง ๗ บาท
ดั่ง ให้หลวงหน้าวังคุมเข้าไปส่งด้วยพระยานคร ฯ นนได้ให้เจ้าพนักงาน
รับไว้ครบตามบอกแล้ว แต่เงินซึ่งยังค้างอยู่แก่เศรษฐีเจ้าทรัพย์เมืองเทศ
เป็นเงิน ๑๒๔ ซัง ๘ คำดั่ง ๓ บาทดั่ง ๗๑๕ เบย เศรษฐีได้สัญญาไว้ว่าให้
กำปั่นกลับออกไปรับเอาพรรณผ้าณมรดมั่งมีเกาะเอกศกนี้ให้ครบนั้น พระยา
นคร ฯ กรมการได้จัดแจงกำปั่นบรรทุกผ้าบรรทุกดุกกลับออกไปจำหน่าย
ณเมืองเทศแต่ณเดือนสามปีชวดสัมฤทธิศกแล้วๆ ได้สั่งให้รับเอาผ้าซึ่งค้าง
อยู่แก่เศรษฐีให้ครบตามสัญญา ถ้าขุนอักษร นายศรีโหม กลับมาถึง
เมืองนครเมื่อใด ได้พรรณผ้ามาากน้อยเท่าใด ก็ให้พระยานคร ฯ
กรมการบอกส่งวัดรายพรรณผ้าแต่ละหางว่าเข้าไปให้แจ้ง

หนึ่งเดือนมาวันอังคารเดือน ๓ แรม ๒ ค่ำ ปีเถาะเอกศก ฯ

ผู้อ่านจะเห็นได้ในท้องขวานี้ ที่เรียกว่าการค้าขายของหลวงนั้น
ไม่ใช่เอาอำนาจราชการไปกะเกณฑ์เอาทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่นผู้ใดมา ต้อง

ลงทุนซื้อหาและเสียค่าใช้จ่ายอย่างพอค่า ถ้าจะผิดกับที่พอค่าเขาทำ ก็เพียง
ของหลวงไม่ได้ผลประโยชน์เท่าพอค่า เพราะทำการกันหลายข้อ การรว
ไหล่มามาก ความจริงอันนี้มีหลักฐานประกอบปรากฏอยู่ในหนังสือที่ครอ
เปิดเผยเรื่องที่เข้ามาเป็นทูตอยู่ในเมืองไทย ว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว เค้ายังเป็นกรมหมื่นเฉษฏาภินทร ได้มีรับสั่งบอกว่าเรือหลวง
ออกไปค้าขายที่อินเดียขาดทุนถึง ๒๕๐ ซึ่ง ครอเปิดเผยความเห็นของคน
เองลงไว้ว่า การที่ขาดทุนนั้นไม่น่าอัศจรรย์ ด้วยไทยไม่มีเอเยนรี ทัด
มีแต่พวกแขกนายห้างที่หาประโยชน์ ไม่ได้จริต ไทยจึงถูกฉ้อฉลจนขาดทุน

การค้าขายกับต่างประเทศ เวลาเมื่อรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียแต่ง
ครอเปิดเผยเข้ามา ได้ความจากหนังสือที่ครอเปิดเผย ดังพรรณนามานี้

เรื่องครอเปิดเผยอังกฤษเข้ามาขอทำสัญญา

เมื่อเดือน ๕ ขน ๒ ค่ำมีระเมียงเป็นครุฑ (พ.ศ. ๒๓๖๕) ครอ
เปิดเผยอังกฤษเข้ามาถึงปากน้ำเจ้าพระยา ได้รับอนุญาตให้เรือกำปั่น
มาถึงกรุงเทพฯ มาจอดที่หน้าบ้านพระยาศรีวงค์มนตรี ซึ่งอยู่ฝั่งตะวันตก
ใต้วัดประยุรวงศ์ และพระยาศรีวงค์มนตรีจัดตั้งวังไว้หน้าบ้าน
เป็นที่ไว้สินค้า ให้เป็นที่พักของครอเปิดเผยและพวกที่มา เมื่อครอเปิดเผยไปหา
พระยาศรีวงค์มนตรีตามธรรมเนียมแล้วได้ไปเฝ้าพระเจ้าตากยาเธอกรมหมื่น
เฉษฏาภินทร ซึ่งทรงกำกับราชการกรมท่า ส่วนอักษรคำสั่งและเครื่อง
ราชบรรณาการซึ่งมาร์ควิส เฮลคิงส์ ให้ครอเปิดเผยมาถวายนั้น พระยา

พิพัฒน์ โภษาและเจ้าพนักงานลงไปรับ อักษรคำฉันท์แปลได้ความดังนี้^(๑)

“ มาร์ควิส เฮดคิงส์ ๑๓ ๑ ผู้สำเร็จราชการอาณาจักรอังกฤษใน
อินเดีย ขอทูลมายังสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามให้ทรงทราบ

ด้วยข้าพเจ้ามีความประสงค์ จะเสด็จให้ปรากฏความเคารพนับถือ
ของชนชาติอังกฤษที่มีต่อพระองค์ จึงได้แต่งให้ทูตเข้ามาเฝ้า เพื่อจะ
บำรุงทางพระราชไมตรี และเกื้อกูลการไปมาหาสู่กัน ในระหว่างชนชาติอังกฤษ
และชนชาติไทย ซึ่งได้กล่าบบนอีกแถวหนึ่งให้เจริญยิ่งขึ้น

ชาวยุโรปต่างชาติได้รับพุ่มชมเกี่ยวกันมาหลายปี บัดนี้ก็ได้เลิกการ
ศึกสงครามกลับเป็นไมตรีกันแล้ว แม้ในแผ่นดินอันคู่ถานซึ่งเคยเป็น
เหยื่อแก่การสงครามและเหตุจลาจลต่าง ๆ ไม่เรียบร้อยมาหลายชั่วอายุ
คนนั้น เดียวกันกับความสงบเย็นเรียบร้อยทั่วไป (ด้วยความสามารถของ
อังกฤษ)

อังกฤษเดิวนมอำนาจ (ตลอดอาณาจักรอินเดีย) และเป็นที่นับ
ถือแก่ประเทศอื่น ฝ่ายใดตั้งแต่สิงห์ทวีป ตลอดขึ้นไปฝ่ายเหนือจน
จรดเทือกภูเขาเซตต์แดนเมืองจีน ข้างตะวันออกตั้งแต่เขตต์แดนเมืองฮังวะ

(๑) อักษรคำฉันท์ที่มาร์ควิส เฮดคิงส์ มีมาหลายครั้งนั้น เขาแปล
เป็นภาษามลายูกำกับมา เราแปลจากภาษามลายู เพราะที่ในกรุงเทพ ฯ
เวลานั้นยังไม่มีผู้ที่จะแปลภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยได้ แต่ตัวอักษรคำฉันท์
ที่เป็นภาษาอังกฤษครอบคลุมได้พิมพ์ดำเนินไว้ในหนังสือที่เขาแต่ง สอด
กับความที่กล่าวไว้ในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์
ดังกดาค่เกิดขึ้นมาก ข้าพเจ้าจึงแปลใหม่ลงไว้ในหนังสือเรื่องนี้

ตลอดไปฝ่ายตะวันตกจนถึงแดนประเทศเปอเซีย แต่ประชาชนที่อยู่ใน
ปกครองของอังกฤษมีกว่า ๘ โกฏิ เพราะฉะนั้นอังกฤษจึงไม่มีความ
ประสงค์ที่จะแสวงหาอาณาเขตต์เพิ่มเติมต่อออกไปอีก

การภายในก็มีความเรียบร้อย ส่วนภายนอกนั้น อังกฤษก็เป็นมิตร
ไมตรีกับนานาประเทศที่เขตต์แดนติดต่อกันใกล้เคียงกัน เป็นอันว่าพระเจ้า
แผ่นดินเปอเซียฝ่ายตะวันออก พระเจ้าแผ่นดินเปอเซียฝ่ายตะวันตก บรรดา
เจ้านายที่ปกครองแว่นแคว้นอาหรับ แม้ผู้ต่อต้านประเทศเตอร์กัและพระ
เจ้ากรุงจีนก็เป็นไมตรีกับอังกฤษ พวกพ่อค้าอังกฤษกับชาวเมืองของ
พระเจ้าแผ่นดินเตอร์กัประเทศนั้น ๆ ได้ค้าขายถึงกันอยู่เป็นอันมาก จน
ทั้งสองฝ่ายได้ผลประโยชน์ เพราะเหตุที่ค้าขายจะไปมาค้าขายถึงกันได้โดย
ปราศจากความขัดข้องทั้งปวง จึงมีพวกพ่อค้าชาวต่างประเทศเหล่านั้น
พากันมาค้าขายในแผ่นดินของอังกฤษเนื่องนี้จ ส่วนพ่อค้าอังกฤษก็ได้ไป
ค้าขายถึงเมืองต่างประเทศนั้น ๆ เป็นอันมาก การค้าขายย่อมทำให้เจริญ
โภคทรัพย์แก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเป็นเบื้องต้น แล้วเป็นปัจจัยให้ชนต่างบ้าน
ต่างเมืองรู้จักคุ้นเคยกันดีขึ้น ที่สุดจึงเป็นเหตุใหญ่ ซึ่งเป็นเจ้าเป็นใหญ่
ของชนต่างชาติต่างภาษาซึ่งไปมาค้าขายถึงกันนั้น มีไมตรีเป็นมิตรสนิท
กันยิ่งขึ้น

พระมหากษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ในประเทศอังกฤษ ได้ตั้งสัตถิถนราช
ธานอันอยู่ห่างไกลกับพระราชอาณาจักรในอินเดียประมาณถึงกึ่งพิภพ เพราะ
ระยะทางห่างไกลกันนัก จะทรงปกครองราชอาณาจักรในอินเดียด้วยพระ
องค์เองไม่ได้สะดวก จึงพระราชทานพระราชอำนาจให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จ

ราชการต่างประเทศองค์ปกครองแผ่นดินอินเดีย ข้าพเจ้าตั้งใจประสงค์จะ
ให้ไพร่บ้านพลเมือง ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษมีรับสั่งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้
ปกครองต่างประเทศมีความดีและความเจริญ จึงทูลขอต่อพระองค์ผู้เป็น
กษัตริราชอันประเสริฐ ขอให้ทรงเห็นแก่ทางพระราชไมตรี โปรด
ให้ประชาชนในประเทศอินเดียได้ ไปมาค้าขายถึงพระราชอาณาจักรของพระ
องค์ โดยสะดวก ข้างฝ่ายข้าพเจ้าก็ขอเชิญให้บรรดาไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของ
พระองค์ มาค้าขายตามหัวเมืองท่าค้าขายในประเทศเขตต์แดนของอังกฤษ
อย่างเดียวกัน ถ้าหากว่าคนที่อยู่ในบังคับอังกฤษจะเป็นชาวยุโรปก็ตาม
จะเป็นชาวอินเดียก็ตาม ไปค้าขายถึงพระราชอาณาจักรของพระองค์ ขอ
พระองค์จงได้ทรงพระกรุณาคุ้มครองป้องกันให้ มีความผาสุกด้วย

ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะทูลขอที่แผ่นดิน ในพระราชอาณาจักร
ของพระองค์เพื่อทำท่าจอดเรือ ทัดบ้านเรือน หรือที่บ่อ ที่ไถ่ดิน (๑)
แต่อย่างหนึ่งอย่างใด แม้กฎหมายอย่างธรรมเนียมอันใดที่ใช้อยู่ในพระ
ราชอาณาจักรของพระองค์ ข้าพเจ้าก็ไม่ทูลขอให้ยกเว้นเป็นพิเศษสำหรับ
พวกพ่อค้าอังกฤษ ถ้าหากว่าอย่างธรรมเนียมอันใดในพระราชอาณาจักร
ของพระองค์อันเนื่องด้วยการค้าขาย เป็นความลำบากแก่พวกพ่อค้าอังกฤษ

(๑) ที่อังกฤษว่า ไม่คิดจะขอทำที่ ไถ่ดินค้า และ ทำบ่อ เป็นต้น
ครั้นนี้หมายจะให้ไทยเข้าใจว่า จะไม่ทำอย่างพวกโปรตุเกสและพวกอินเดีย
ที่เคยเบียดเบียนประเทศทางตะวันออกมาแต่ครั้งกรุงเก่า โดยวิธีไปขอที่
ตั้งสถานเป็นที่ไถ่ดินค้าก่อน แล้วทำสถานนั้นให้เป็นบ่อปรกการ ส่ง
ทหารไปรักษา แล้วเดี๋ยวเขาเป็นกำลังแย่งหาอำนาจในเมืองนั้น ๆ.

อันข้าจะเห็นได้ว่าเป็นเครื่องขัดขวางแก่ความเจริญ ของการค้าขาย กับพระ
 ราชอาณาจักรของพระองค์ ข้าพเจ้าก็หวังใจในพระปรีชาญาณและพระ
 ราชหฤทัยอันเป็นไมตรีที่จะทรงพระราชดำริแก้ไขยกเว้น (ตามซึ่งพระองค์
 ทรงพระราชดำริเห็นสมควร)

นายครอเฟ็ดข้าพเจ้าได้เลือกให้เป็นทูต ต่างข้าพเจ้าไปเฝ้าครั้ง
 เป็นผู้เข้าใจความประสงค์ของข้าพเจ้าอยู่ทุกอย่าง ถ้าได้ปรึกษาหารือกับ
 มุขมนตรีของพระองค์ คงจะดำริว่าก็จะคิดอ่านจัดการให้เป็นประโยชน์
 ที่จะเกิดโภคทรัพย์และความเจริญทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายอังกฤษ นายครอ
 เฟ็ดได้เคยเป็นผู้ต่างตัวข้าพเจ้าอยู่ในสำนักผู้ต่อต้านเมืองชะวาทหลายปี ข้าพเจ้า
 ได้เลือกนายครอเฟ็ดให้เป็นทูตไปเฝ้าพระองค์ในคราวนี้ ก็เพราะเห็นว่า
 นายครอเฟ็ดเป็นผู้ตั้งหลักตัวอย่างธรรมเนียมในประเทศทางตะวันออก เพราะ
 ได้คุ้นเคยมาช้านาน นายครอเฟ็ดเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจของข้าพเจ้า
 ถ้าหากว่านายครอเฟ็ดยอมตกลง ในการ อย่างไรก็ดี ประการใด กับรัฐบาล ของ
 พระองค์ความตกลงอันนั้นจะได้รับอนุมัติของข้าพเจ้าทุกประการ

ข้าพเจ้าได้มอบสิ่งของหลายอย่างให้นายครอเฟ็ด คุณมาถวายแด่
 พระองค์ ในนามของข้าพเจ้าด้วย ”

เครื่องราชบรรณาการที่มาร์ควิสต์ เฮลคิงส์ ดั่งมาถวายในครั้งนั้น
 คือ บินคามศิลาปดายหอก ๓๐๐ บอก บินคามศิลาแผ่ดบอก ๑ ผ้าน่าน
 ขาว ๕ ผืน พรหมเทศ ๒ ผืน เครื่องแต่งตัวหญิงอย่างฝรั่ง ๒ ถ้วยรับ เครื่อง
 โต๊ะแก้วเจียรในถ้วยรับ ๑ ฉากอย่างดี ๕ แผ่น พรหมอย่างดี ๒ ผืน หนังสือ

เรื่องราวพงศาวดารอังกฤษเดิม ๑ รถม์เครื่องพร้อมรถ ๑ ม้าเทศสำหรับ
เทียมรถม้า ๑ ฉากเขียนด้วยหิน ๔ บาน ฉากกระจก ๓ บาน รวม ๗ บาน

ณวัน ๒๒ & คำ ปีมะเมียจัตวาศก จุลศักราช ๑๓๘๔ พ.ศ. ๒๓๖๕
เสด็จออกพระที่นั่งบุษบกมาลาที่ท้องพระโรง เป็นการเต็มยศทรงฉลอง
พระองค์ครุย โปรดให้ยอนครอเปิดประตูพลับพลาที่มาในกองทศเข้าเฝ้า ฯ
เมื่อเสด็จแล้วจึงทรงคนปรึกษาหารือราชการกับพระยาสุริยวงศ์มนตรี ซึ่งเดอน
ขึ้นเป็นพระยาสุริยวงศ์ โงษาที่พระคตังต่อมาหลายครั้ง การไม่ตกลงกันได้
ถึงความประสงค์ของครอเปิด ด้วยมีเหตุขัดข้องและเกิดเข้าใจผิดกัน
หลายอย่างหลายประการ (๑) ที่เป็นเบื้องตนเพราะเหตุที่จะกล่าวต่อไปนี้
คือ :—

๑ ทั้ง ๒ ฝ่ายพูดไม่เข้าใจภาษากัน ในเวลานั้นไม่มีไทยที่พูด
ภาษาอังกฤษได้ อังกฤษก็ไม่มีที่พูดภาษาไทยได้ ทั้งหนังสือและคำพูดต้อง
ใช้แปลเป็นภาษาโปรตุเกสบ้าง ภาษามลายูบ้าง แล้วจึงแปลเป็นภาษาไทย
และภาษาอังกฤษอีกชั้น ๑

๒ คำที่แปลเป็นภาษาไทยนั้นคำทั้ง ๒ ฝ่าย ฝ่ายข้างครอเปิดได้
คำไทยมาแต่เกาะหมาก ก็เห็นจะจำไทยที่เป็นบ้างเไรเไรที่หลบหนีไปอยู่
ที่นั่นพอรู้ภาษามลายูมาเป็นคำ เป็นคนซึ่งไทยในกรุงเทพฯ ฯ ย่อมรังเกียจ

(๑) ในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์กล่าว
เรื่องครอเปิดเป็นเหตุเข้ามาครวญไว้แต่โดยย่อ เมื่อมาพิจารณาใน
หนังสือที่ครอเปิดแต่งและใบบอกที่ครอเปิดมีไปถึงรัฐบาลของเขา จึงได้
เห็นเหตุขัดขวางแก่การที่จะตกลงพอใจกันได้

ไม่ให้เขาในที่เฝ้าหรือแม้แต่เป็นล่ามเมื่อทอดไปหาเสนาบดีผู้ใหญ่ ฝ่ายข้าง
 ครอบเพื่อก็โกรธหาว่ากีดกันห้ามปรามล่ามซึ่งตัวไว้ใจ ฝ่ายล่ามของไทยเล่า
 ล่ามที่ดำหริบแปลภาษาโปรตุเกสก็ใช้พวกกระฎั้น ที่แปลภาษามะลายู
 ใช้แขกคน ๑ ชื่อเนกุด่าอัส ได้เป็นก่หหลวงโกษาธิบดีหากอยู่ในเวลานั้น ล่าม
 ข้างฝ่ายไทย ทั้งล่ามฝรั่งและล่ามแขกต่างคนต่างไปนิททานันให้ครอบเพื่อก
 ใช้แต่เท่านั้น ต่างคนต่างชิงกันเอาหน้าในทางที่จะเรียกร้องเอาของกำนัลจาก
 ครอบเพื่อก ทำให้ครอบเพื่อกเกิดคิดหมิ่นชุนมาถึงผู้ใหญ่ฝ่ายไทย ว่ามีแต่คนโง
 ๓ ที่มาร์ควิส เดลคิงส์ เดือกให้ครอบเพื่อกเป็นทูตเข้ามาเพราะ
 เห็นว่าเป็นผู้สันตติอย่างธรรมเนียมทางประเทศเหล่านั้น ที่จริงคงใจดีคงจะ
 พึงแลเห็นได้ ในหนังสือคำสั่งที่ให้แก่ครอบเพื่อก^(๑) แต่ความชำนาญของ
 ครอบเพื่อกนั้นไม่เป็นไปตามในทางข้างดี เพราะคุ้นเคยแต่กับพวกชะวามะลายู
 อันเคยอยู่ในอำนาจฝรั่งมาแต่ก่อน ถือใจมาเดียดแล้วว่าไทยก็เป็นชาว
 ตะวันออกเหมือนกับพวกชะวามะลายูไม่ผิดอะไรกับคนพวกนั้น ผิดกันแต่
 ที่ไม่อยู่ในอำนาจ เมื่อเห็นไทยไม่ยำเกรงครอบเพื่อกเหมือนพวกชะวามะลายู
 ก็ยังทำให้ไม่ชอบหนักชุน

๔ ข้อที่ครอบเพื่อกไม่ชอบไทย เห็นจะเริ่มตั้งแต่มาถึงเกาะหมาก
 เพราะประจวบเวลาของทัพไทยลงไปได้เมืองไทรบุรี และชาวเกาะหมาก

(๑) คำสั่งของมาร์ควิส เดลคิงส์ พิมพ์ไว้ข้างท้ายเล่ม ๒ ของ
 สมุดที่ครอบเพื่อกแต่ง ข้าพเจ้าได้คัดแต่ใจความลงไว้ในตอนว่าด้วยเหตุที่
 อังกฤษจะแบ่งเทศนั้นแล้ว.

กำลังค้นคว้าไทยจะส่งไปถึงเกาะหมากด้วย ครอบพิศได้รับคำสั่ง
 รัฐบาลอินเดียให้มาพบกับไทยเรื่องเมืองไทรบุรี ก่อนไทยตั้งเมืองไทร และ
 ให้มาปรึกษากับอังกฤษที่เป็นเจ้าเมืองเกาะหมากในข้อที่จะมาพบกับไทย ว่า
 กะไร ในเวลาครอบพิศมาถึงเกาะหมาก อังกฤษที่เมืองนั้นกำลังขัดเคือง
 ไทย ไม่ต้องบอกก็พอจะคาดได้ ไม่มีดีว่าความต้องการของเจ้าเมืองเกาะ
 หมากในเวลานั้นจะเป็นอย่างอื่น นอกจากอยากให้อังกฤษยกกองทัพมา
 ขับไล่ไทยออกไปเสียให้พ้นเมืองไทรบุรี แต่หากรัฐบาลอินเดียไม่ได้ตั้งใจที่
 จะทำการเป็นศัตรู เจ้าเมืองเกาะหมากจึงแนะนำครอบพิศให้มาพบกับไทยแต่
 โดยดี ตามคำสั่งเดิมของรัฐบาลอินเดีย แต่คำแนะนำนั้นที่ปรากฏใน
 หนังสือของ ครอบพิศก็มีอย่างเดียวแต่ให้ คิดอ่านให้ ไทยออกไปเสียจาก
 เมืองไทรบุรี แล้วให้ คนเมืองให้เจ้าพระยาไทร (ประเสริฐ) อย่างเดิมซึ่ง
 จะตกลงกันไม่ได้ด้วยเอง

๕ วิธีการค้าขายกับต่างประเทศในเวลานั้นชาวต่างประเทศที่ไป
 มาค้าขายโดยมากก็จีน ซึ่งแสวงหาแต่กำไรในการค้าขายเป็นใหญ่ ยอม
 นบนอบหมอบคตตามถวายเป็นพิงบุญผู้ที่มีอำนาจและเป็นใหญ่ในบ้านเมือง
 ยอมที่จะทำการอย่างใด ๆ ให้พอใจเจ้าของเมือง ขอแต่ให้หากำไรได้ โดย
 สะดวก จึงเข้ากับไทยได้ดี แต่ฝ่ายข้างฝรั่งไม่เช่นนั้น นโยบายในการ
 ค้าขายก็อยากจะได้ และยังถือยศศักดิ์วางกิริยาอาการ กระเดียดจะดู
 เจ้าของเมือง ก็เป็นอันยากที่จะทำให้เกิดความพอใจแก่ไทยได้อยู่โดย
 บรรพมา

๒ เหตุอีกอย่าง ๑ นั้น จำต้องว่าโดยที่จริง ประเพณีของไทย
 เราในครั้งนั้น ซึ่งถือมาตามคติโบราณ ยังมีการหลายอย่างซึ่งชวนจะให้
 ฝรั่งหมิ่น ยกตัวอย่างอย่างเดียวเพียงเรื่องไม่ได้เสีย แม้พระยาพระคลัง
 รับแขกเมืองก็ไม่ได้เสีย เมื่อฝรั่งเห็นแต่ตัวเปล่าไปตามกันตั้งแต่ผู้ใหญ่
 ลงมาจนผู้น้อย ก็เห็นจะคงคนดูหมิ่นว่าเป็นชาวเมืองป่า ไร้แต่เท่านั้น การ
 ที่เจ้าพนักงานกรมท่าของเราเอง ทั้งกรมท่ากลาง กรมท่าขวา กรมท่าซ้าย
 ทำการค้าขายกับต่างประเทศ แลตั้งอากรแสวงหาประโยชน์ตนเองประปน
 ไปกับหน้าที่ที่ทำในตำแหน่งราชการ นี่ก็เป็นเหตุให้เกิดข้อสงสัยดูหมิ่น
 อีกอย่าง ๓

แม้เหตุขัดขวางมีอยู่ดังกล่าวมา การที่ปรึกษากันในส่วนราชการของ
 ทูตที่มาในครั้งนั้น ครอบคลุมไม่มืเหตุที่จะคิดเห็นได้ว่าไทยพูดจาอย่างคน
 ป่าเถื่อน หนังสือที่แต่งแม้คิดเห็นไทยในอย่างอื่นโดยมาก ยังต้องชมความ
 เรียบร้อยในการปกครองบ้านเมืองเมื่อในเวลานั้น และชมว่าไทยฉลาดใน
 การงานและการต่างประเทศ คือการที่เป็นไปในอินเดียเป็นต้นแต่ด้วย

ความที่ปรึกษากัน ตามที่ปรากฏในหนังสือของครอปเฟดนั้น เมื่อ
 ครอปเฟดเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ เห็นมีกงสุลโปรตุเกสอยู่ในกรุงเทพ ฯ แล้ว
 จึงมาขยายความคิดออกไปกว่าที่ปรากฏในคำสั่ง คือจะขอให้ไทยทำหนังสือ
 สัญญายอมลดภาษีเข้าจากพ่อค้าอังกฤษประการ ๑ จะขอตั้งกงสุล
 ประการ ๑ ความ ๒ ข้อนี้ไทยก็ไม่ได้แสดงความจริงใจ เข้าใจว่าจะยอม
 ถ้างอังกฤษยอมตามประสงค์ของไทยในความข้อหนึ่งเป็นข้อแตกเป็ดยื่น คือ

ขอให้เรือไทยที่ไปค้าขายตามเมืองของอังกฤษซื้อหาบนได้ตามต้องการ ด้วย
 ในเวลานั้นไทยกำลังต้องการปืนไว้ทำศึกกับพม่า พอพระยาพระคลังพูด
 ขอนั้น ครอเฟตก็พูดโต้แย้งว่า อังกฤษจะยอมให้เรือไทยซื้อหาบนมาได้
 แต่เวลาเมื่อไทยเป็นไมตรีกับประเทศที่อยู่ติดต่อกับอังกฤษ ประเทศที่
 ครอเฟตพูดขอนั้น รับไว้ ในหนังสือที่แต่งว่าตั้งใจหมายว่าพม่าทีเดียว (๑)
 เมื่อไทยได้ยินคำพูดอย่างนั้นก็เห็นว่าไม่เป็นประโยชน์อันใดที่จะทำสัญญา
 กับอังกฤษ ด้วยอังกฤษจะเอาประโยชน์ข้างเดียว ส่วนประโยชน์ของ
 ฝ่ายไทยนั้นไม่ให้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าขอนั้นเป็นเหตุที่ไม่ตกลงกันได้ ใน
 คราวนั้น ครอเฟตพยายามพูดจาต่อมามากหลายครั้ง ทางที่พูดต่อมา
 ในตอนหลังครอเฟตเลิกความคิดเรื่องตั้งกองเรือ เป็นแต่จะขอตราบ้าง ข้าง
 ไทยจะให้ครอเฟตรับประกันว่า จะมีเรืออังกฤษเข้ามาค้าขายไม่น้อยกว่า
 ปีละ ๕ ลำ ครอเฟตก็ไม่รับประกัน ฝ่ายไทยว่าเมืองไทยมีเกดลือที่ดีจะ
 บรรทุกเกดลือไทยออกไปขายที่อินเดีย รัฐบาลอังกฤษจะตราบ้างให้อย่างไร

(๑) สอบตามพงศาวดารพม่า ที่จริงในเวลานั้นพม่ากับอังกฤษเกิด
 ระหองระแหงจนจะวิวาทกันอยู่แล้ว จะเป็นด้วยอังกฤษยังเห็นประโยชน์
 ที่จะเอาใจดีต่อพม่าอยู่ รัฐบาลไทยต้องการปืนมาสำหรับทำสงครามกับพม่า
 กัดพม่าจะโกรธครอเฟตจึงไม่ยอม แต่ก็เป็นการประหลาดอยู่ด้วยความ
 ปรากฏว่า รัฐบาลอินเดียร้อยแต่เมื่อก่อนแต่งทูตเข้ามา ว่าไทยกำลัง
 ต้องการปืน เครื่องราชบรรณาการที่ส่งมาถวายก็ถวายปืนกว่า ๓๐๐ บอก
 ทำไมจะมาขัดขวางเรื่องขอนั้น

๒ (๓) ครอเปิดไม่ตกลงที่จะยอมลดภาษีเกลือให้แก่ไทย เมื่อพุดจา
 เรื่องค้าขายกันจนตงปตายแล้ว ครอเปิดจึงได้เริ่มพูดเรื่องเมืองไทรบุรี คือ
 ครอเปิดถือหนังสือเจ้าพระยาไทร (ปะเงรัน) เป็นใจความกล่าวโทษ
 เจ้าพระยานคร ฯ และจะขอเมืองคืนเข้ามาขึ้นต่อเสนาบดี ครอเปิดจะขอ
 ให้ไทยยอมตามความประสงค์ของเจ้าพระยาไทร ข้างไทยตอบว่า เจ้าพระยา
 ไทรบุรีก็เป็นเจ้าเมืองประเทศราชข้าขอบขัณฑสีมา ถ้าทุกขรอนอินใดควร
 จะเข้ามาเฝ้ากราบทูลความทุกขรอนอินนั้น นี่หม่อมหลวงออกไปก็ไม่ตอบ
 ครนตัวได้ความเดือดร้อนก็ไม่เข้ามาเฝ้าฉันข้ากับเจ้า จะให้ไทยคืนเมืองให้
 อย่างไรได้ ข้างครอเปิดกล่าวโทษเจ้าพระยานคร ฯ แทนเจ้าพระยาไทร
 ข้างไทยก็ยืนอยู่ว่า ให้เจ้าพระยาไทรเข้ามากล่าวโทษเอง จะมีตราให้หา
 เจ้าพระยานคร ฯ เข้ามาว่ากล่าวให้เป็นยุติธรรมทั้ง ๒ ฝ่าย ครนครอเปิด
 อ้างถึงประโยชน์การค้าขายของอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับเมืองไทร พระยา
 พระคลังก็ส่งใบบอกของเจ้าพระยานคร ฯ ไปให้ครอเปิด ว่าตั้งแต่ไทย
 เข้าไปรักษาเมืองไทรบุรี ได้เอาใจใส่ในทางไมตรีกับอังกฤษที่เกาะหมาก
 เป็นการเรียบร้อยอย่างแต่ก่อน ไม่มีขัดข้องอย่างหนึ่งอย่างใด ไต่กัน
 อยู่เพียงเท่านี้

(๓) วิธีค้าเกลือในอินเดีย รัฐบาลผูกขาดขายเอง ไทยรู้ความ
 ขอนั้น จึงเอาเรื่องดินค้าเกลือออกมาพูด ด้วยเป็นการขอยกภาษีสินค้า
 ผูกขาดของรัฐบาลอย่างเดียวกับที่อังกฤษขอเข้ามา

ครอบเปิดอยู่ในกรุงเทพ ฯ ถึง ๔ เดือน เห็นการไม่สำเร็จได้ดัง
 ประสงค์ก็คิดจะกลับ เกิดลำบากกันขึ้นด้วยเรื่องหนังสือตอบอีกอย่าง ๓
 ข้าง ครอบเปิดจะให้ มีพระราชคำสอนตอบอักษรคำสอน มาร์ควิสต์ เหล็กดี
 ข้างไทยว่า มาร์ควิสต์ เหล็กดี เป็นแต่ขุนนางผู้สำเร็จราชการหัวเมือง จะ
 มีพระราชคำสอนตอบอักษรคำสอนนั้นผิดอย่างธรรมเนียม ^(๑) จะให้มีแต่
 ศุภอักษรของพระยาพระคลังตอบ ข้างครอบเปิดไม่ยอม ตกลงตกลง
 กันว่า จะมีหนังสือของพระยาพิพัฒน์โกษาตอบไปถึงเถรานุการของ
 มาร์ควิสต์ เหล็กดี ในส่วนเรื่องการค้าขายนั้น ตามที่ปรากฏในหนังสือ
 ของครอบเปิดว่า แต่เดิมไทยจะให้พระยาพิพัฒน์โกษาทำหนังสือให้ครอบเปิด
 เป็นหนังสืออนุญาตให้พ่อค้าอังกฤษไปมาค้าขายในพระราชอาณาจักร ถ้า
 ปีใดมีเรืออังกฤษเข้ามาค้าขายแค่ ๕ ลำขึ้นไป จะลดภาษีเข้าจากร้อยละ ๘
 ลงเป็นร้อยละ ๖ ครอบเปิดได้ ไปตรวจร่างหนังสือฉบับบ้านพระยาพระคลัง
 ก็เป็นที่พอใจ แต่ยังไม่ทันที่จะได้รับหนังสือฉบับนั้นก็เกิดมีเหตุผิดใจกันขึ้นอีก
 อย่าง ๓

เหตุนี้เกิดแต่เรื่องรัฐบาลอังกฤษเข้าเรือพ่อค้าให้เป็นเรือทศเข้ามา
 ราชการ ด้วยประเพณีตามประเทศทางตะวันออกในครั้งนั้น ถึงของที่
 มาในเรือทศไม่ต้องตรวจเก็บภาษีอากรอย่างหนึ่งอย่างใด ธรรมเนียมอัน
 ทรามอยู่ทั่วกัน กับกันเรือที่ครอบเปิดมา ชื่อกับกัน แมคคอดเน็ต เห็น

(๑) เมื่อครอบเปิดไปเมืองญวน ก็เกิดความลำบากเรื่องหนังสือ
 ตอบอย่างเดียวกัน

ประโยชน์ที่จะได้ในการที่เข้ามากับทูต จึงลอบบรรทุกสินค้าต่าง ๆ มาใน
 รางเรือเป็นอันมาก ครอเปิดมีได้ทราบความขึ้น ครนเมื่อเรือเข้า
 มาจอดอยู่ในกรุงเทพ ฯ พวกทูตชนอยู่บนบก ก็ปัดันแมคคอดเนลตอบ
 เขาสินค้าออกจำหน่าย ความทราบถึงไทยถามครอเปิด ๆ ก็ยืนยันว่า
 ธรรมเนียมของอังกฤษ เรือที่มาราชการจะค้าขายไม่ได้ ต่อมาครอเปิด
 จึงได้ทราบความจริงว่า ก็ปัดันเรือของตนพาของหนีเข้ามายาขาย ทำ
 ให้เสียจากที่ตนได้เข้าใจ ครอเปิดเกิดวิวาทขึ้นกับกับปัดันแมคคอดเนล
 ถึงต้องไล่กับปัดันแมคคอดเนลขึ้นจากเรือ ก็ปัดันแมคคอดเนลเป็นผู้ไปมาคุ้น
 กับไทยในเวดามือขายของ จะเป็นกับปัดันแมคคอดเนลหรือผู้ใดไม่แน
 นำความมาแจ้งแก่พระยาพระคลังว่า เมื่อเวดากรอเปิดอยู่ในกรุงเทพ ฯ
 นั้น ให้เที่ยวหยั่งนำท่าแผนที่และพูดว่าเมืองเช่นกรุงเทพ ฯ นั้นถ้าอังกฤษ
 จะต้องการ ตั้งเรือรบมาเพียงสองลำสามลำก็จะได้เอาได้ ความทั้ง ๒ ข้อ
 นั้นเป็นเหตุให้ไทยเกิดขัดเคืองครอเปิด แต่ก็ไม่ได้อำนาจให้เสียชื่อเสียงอย่างใด
 โปรดให้จัดเครื่องบรรณาการพระราชทานคอมมาร์ควิสต์แห่งคิงส์ เป็นสิ่งของ
 ต่าง ๆ คือ งาช้าง ๓๐ กิ่งหนัก ๒ หาบ เนื้อ ๒ หีบหนัก ๒ หาบ กำนาน
 หนัก ๒ หาบ กระจกหนักหาบ ๑ เร้วหนัก ๓ หาบ ดับุกบริสุทธ์หนัก
 ๑๕ หาบ พริกไทยหนัก ๑๕๐ หาบ น้ำตาลทรายหนัก ๑๕๐ หาบ รงหนัก
 ๕ หาบ มอบให้ครอเปิดคุมออกไป ส่วนครอเปิดเองได้พระราชทาน
 น้ำตาลทรายหนัก ๓๐ หาบ ส่วนหนังสือตอบนั้นเป็นแต่ให้พระยาจุพา
 ราชมนตรีทำหนังสือให้ครอเปิดถอยออกไป คงมีใจความแต่ว่า อนุญาต
 ให้พ่อค้าอังกฤษไปมาค้าขายตามอย่างธรรมเนียมบ้านเมือง

เมื่อครอเปิดไปแล้ว มีหนังสือพระยาพระคลังไปถึง มาร์ควิสต์ เหล่งคิงต์
 ฉบับ ๑ กล่าวโทษครอเปิด ว่าเข้ามาพดุงและทำการเล็ดเกิน ผิดกับ
 ความในอักษรคำสั่งที่เจ้าเมืองบึงกล่ำมีมา หนังสือฉบับนั้นส่งไปที่เจ้า
 เมืองเกาะหมากให้ส่งไปถึง มาร์ควิสต์ เหล่งคิงต์ ปรากฏในหนังสือราชการของ
 อังกฤษว่า มาร์ควิสต์ เหล่งคิงต์ ตอบถามครอเปิดและมีดำเนานหนังสือ
 ครอเปิดแก้คำถาม ว่าเรื่องทำแผนที่นั้นได้ทำแต่เล็กน้อย และได้ขอ
 อนุญาตพระยาพระคลังก่อนแล้วจึงทำ ข้อที่ว่าครอเปิดพดุงหมิ่นประมาท
 เมืองไทยนั้น ปฏิเสธ (๑)

ยอนครอเปิดออกจากกรุงเทพ ฯ เมื่อณวัน ๒๑^๗ ๒๔ คำ ปีมะเมีย
 จัตวา ค.ศ. ๑๘๖๕ ไปแวะตรวจที่เกาะลังก๊อ ก่อน แล้วออกจาก
 เกาะลังก๊อใช้ใบไปเมืองญวน การที่ไปเมืองญวนก็ไม่สำเร็จ ด้วยญวน
 รังเกียจการเกี่ยวข้องการค้าขายกับฝรั่งยิ่งกว่าไทยขึ้นไปอีก ครอเปิดกลับ
 จากเมืองญวนจึงได้เป็นเรลิตเดนต์รักษาการอยู่ณเมืองสิงคโปร์ ตามความ
 ที่ปรากฏต่อมาตั้งแต่ครอเปิดมาเป็นเรลิตเดนต์อยู่ที่เมืองสิงคโปร์ กลับวาง
 อธิษาศัยเป็นไมตรีกับไทย มีหนังสือไปมากับพระยาพระคลัง และเขาเป็น
 ขอร้องกระทรวงเรือไทยที่ไปค้าขายที่เมืองสิงคโปร์กลับทำตามคำสั่งเดิมของ

(๑) แต่ในดำเนาใบบอกของครอเปิดฉบับ ๑ กล่าวความตรงกับ
 คำที่หาว่าครอเปิดพดุง เพราะฉะนั้นทำให้เข้าใจว่า ครอเปิดเห็นจะได้
 พดุงกับพวกฝรั่งที่มาด้วยกัน บางทีความนั้นจะมาถึงไทยจากที่ปัตตาน์แมคคอด
 เนต ในเวลาเมื่อเกิดวิวาทกับครอเปิด

รัฐบาลอินเดียถึงกับเขาเป็นขอรบอกรเข้ามาให้ ไทยทราบ ว่าพระมาแต่ทุ่ง
ไปชวนญวนให้ช่วยกันตีเมืองไทย เห็นจะเป็นด้วยเหตุอังกฤษเกิดวิวาท
กันขึ้นกับพระมาครอเปิดจึงเห็นประโยชน์ ในการที่จะเอาใจไทย

การที่รัฐบาลอินเดียแต่งครอเปิดเป็นทูตเข้ามาคราวนั้น แม้ไม่
สำเร็จได้ตั้งประสงค์ของครอเปิด และเกิดเป็นปากเป็นเสียงกันดังกล่าว
มาก็ดี แต่เป็นประโยชน์แก่อังกฤษตั้งที่รัฐบาลอินเดียต้องการ ด้วย
ตั้งแต่นั้นมา ก็เมื่อพ่อค้าอังกฤษไปมาค้าขายมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ที่สุดจน
มีคนอังกฤษชื่อ ฮันเตอร์ (๓) เข้ามาตั้งห้างค้าขายอยู่ในกรุงเทพฯ ฝ่าย
ไทยก็ทำนุบำรุงให้ ไปมาค้าขายได้ โดยสะดวก เป็นแต่ไม่ยอมลดหย่อน
ภาษีอากรให้อังกฤษผิดกับที่เก็บจากชาติอื่น ด้วยประเพณีการค้าขายใน
เวลานั้นยังถือตามแบบเดิมที่มามีมาแต่ครั้งกรุงเก่า

(๓) ไทยเรียกกันในครั้งนั้นว่า หันเตอร์

สำนักหอสมุด